

Schmidt-Vogt H. — DIE FICHTE. EIN HANDBUCH IN ZWEI BÄNDEN. Band I: Taxonomie. Verbreitung. Morphologie. Ökologie. Waldgesellschaften. — **ŚWIERSKI. PODRĘCZNIK W DWÓCH TOMACH.** Tom I: Taksonomia. Zasięg. Morfologia. Ekologia. Zespoły leśne. — Wyd. Paul Parey. Hamburg — Berlin, 1977, s. 647, ilustr. 304, tab 60.

W marcu 1977 r. ukazał się w RFN pierwszy tom tego podręcznika opracowany przez prof. dra Helmuta Schmidt-Vogta, dyrektora Instytutu Hodowli Lasu Uniwersytetu we Fryburgu, przy współpracy prof. dra Gizeli J a h n z Getyngi, doc. dra Friedericha K r a l a z Wiednia i prof. dra Dietera V o g e l l e h n e r a z Fryburga.

Niezwykle szczegółowe opracowanie oparte jest na własnych badaniach zespołu autorskiego i spostrzeżeniach zgromadzonych w wielu podróżach oraz na wnikliwym wykorzystaniu ok. 2300 pozycji literatury leśnej, botanicznej, geobotanicznej, ekologicznej, ochrony przyrody i geograficznej, a także na innych informacjach

i danych uzyskanych od licznych naukowców z różnych krajów.

Pierwszy tom podręcznika obejmuje 4 główne rozdziały. Rozdział 1 zajmuje się filogenezą, taksonomią i rozprzestrzenieniem rodzaju *Picea*. Przeważającą część tego rozdziału stanowią omówienia taksonomii, morfologii i zasięgu każdego z 36 gatunków świerka. W podsumowaniu rozdziału autor stwierdza, że wyniki badań morfologicznych, anatomicznych i chromatograficznych, próby krzyżowania i materiały kopalne nie dają jeszcze podstaw do jednoznacznej wypowiedzi o pokrewieństwie między poszczególnymi gatunkami świerka, a tym samym do zmiany podziału systematycznego w obrębie rodzaju *Picea*. Pozwalają jednak przyjąć podział gatunków świerka na dwie grupy, między którymi istnieje tylko ograniczona zdolność do krzyżowania się. Do grupy *Omorica* można na pewno zaliczyć *P. brachytyla* (pd. Chiny), *breweriana* (Kalifornia), *omorika* (Jugosławia) i *spinulosa* (Himalaje), ewentualnie także *P. jezoensis* (Kamczatka) i *sitchensis* (wybrzeże Pacyfiku od Alaski do pn. Kalifornii). Do grupy *Abies* zalicza się *P. abies* (Europa i zach. Syberia), *asperata* (Chiny), *koraiensis* (Korea), *koyamai* (Japonia), *schrenkiana* (Tiań-Szań), *smithiana* (Himalaje) i *tianschanica* (Tiań-Szań). Pośrednie ogniwo między tymi grupami stanowi *P. glauca* (pn. Ameryka od Alaski do Quebecu).

Rozdział drugi poświęcony jest wyłącznie świerkowi pospolitemu (*Picea abies*). Omawia w nim autor historię rozprzestrzeniania się tego gatunku, jego naturalny zasięg oraz wprowadzanie świerka poza granicami zasięgu w różnych krajach Europy i poza Europą. Z analizy dostępnych danych wyni-

ka, że po ostatnim zlodowaczeniu świerk utrzymał się w Europie tylko w 4 ostojach — w rejonie Kostromy, w Karpatach Wschodnich i Siedmiogrodzie, w górach Dynarskich i w Apeninach. Na podstawie badań palinologicznych należy przyjąć, że z refugium rosyjskiego świerk rozprzestrzenił się w północnej Rosji, Finlandii i na Półwyspie Skandynawskim a na południu od Bałtyku dotarł do linii: Zalew Wiślany — Orzyc — Białystok — Białowieża. Świerk z ostoi wschodniokarpackiej zajął Karpaty Zachodnie i obszar na północ od nich w obecnie środkowej Polsce, Sudety, Góry Kruszcowe i Harz, a świerk z Gór Dynarskich rozprzestrzenił się na obszar całych Alp, Jury, Szwarcwaldu oraz w Szumawie, Czeskim i Bawarskim Lesie i na Wyżynie Czesko-Morawskiej. Z analizy publikacji polskich i radzieckich autor podręcznika wyciąga wnioski, że dysjunkcja środkowopolska istnieje, w pewnych okresach stanowiła jednak strefę kontaktową między świerkiem północno-wschodnim i południowym. Na podstawie polskich opracowań z ostatnich lat przyjmuje za ich autorami, że dysjunkcja karpacka w rejonie Dukli jest młoda i w znacznym stopniu do jej powstania przyczyniła się działalność człowieka. W związku z powyższym przyjmuje istnienie w Eurazji tylko trzech obszarów świerkowych: I. środkowo- i południowo-wschodnio-europejski (Alpy, Szumawa, Sudety i całe Karpaty) po dysjunkcję środkowopolską, II. północno-wschodnio-europejski — od dysjunkcji po północną Finlandię i Ural, oraz III. syberyjski — na wschód od Uralu.

W trzecim rozdziale omówiono morfologię i ekologię świerka pospolitego. Po przeanalizowaniu

zmienności morfologicznej, tworzenia się ras ekologiczno-geograficznych oraz konstytucji ekologicznej, wymagań środowiskowych i czynników ograniczających rozprzestrzenianie się dochodzi autor do wniosku, że świerk pospolity jest gatunkiem kontynentalnym. Jako taki ma świerk skromne wymagania co do ciepła i zasobności gleby, co do wody i światła, a na wiatr jest niewrażliwy. Optymalne warunki klimatyczne dla tego gatunku świerka, to przeciętna temperatura roczna 6°C , suma opadów w okresie wegetacyjnym 490—580 mm, a różnica temperatury między najzimniejszym i najcieplejszym miesiącem roku — ponad 19°C .

Ostatni rozdział (opracowany przez prof. G. J a h n) dotyczy świerkowych zespołów leśnych. Bardziej szczegółowo omawia autorka zespoły na poszczególnych obszarach występowania w Europie.

Drugi tom, którego ukazanie się zapowiada wydawnictwo w 1980 r., będzie poświęcony przede wszystkim zagadnieniom leśnym i obejmuje omówienie wzrostu, szkód, selekcji, hodowli i drewna świerka.

Sądząc po I tomie — ze względu na olbrzymi materiał dokumentacyjny i sposób przedstawienia zagadnień — podręcznik prof. Schmidt-Vogta będzie niewątpliwie niezwykle cenną pozycją w światowej literaturze leśnej i przez długi czas będzie stanowił podstawowe źródło informacji o świerku pospolitym.